

METİNLE DÜNYA KURMAK MÜMKÜN MÜ?

İsa Koyuncu

“Kloroforma Boğulmuş Sığınak” başlıklı yazısında “*Akademisyenin yapabileceği en kötü şey, bir yazarı naftalinlerin arasında uykuya yatırmaktır. Bir kâfur rayihası içinde üstünlük duygusunun tadını çıkarabiliriz.*”¹ diye isyan eden Tim Parks haklı mı? Gerçekten de bilimsel olma gayretkeşliği ile edebî metnin teoriye kurban verildiği, aşırı yorum(lama)larla metnin derin yapısındaki anlam katmanlarına nüfuz edilemediği, hiç şüphesiz edebiyat okurlarının şikâyet ettikleri gerçekler. Bu yazıda sözünü edeceğim *Yazıyla Kurulan Dünyalar* da bir akademisyenin kaleminden çıkma. Buna karşılık Parks’ın iddia ettiklerini geçersiz kılabiliriz veya çürütebiliriz türden bir kitap. Gerçi Üstten’in akademik olma gibi bir kaygısı yok. Kitabın ön sözünde “*Bu eser; akademik bir araştırma rehberi olmaktan öte, Türk edebiyatını farklı boyutlarıyla anlamak isteyenlere yönelik bir incelemedir.*”² diyerek mütevazı bir duruş sergiliyor yazar. Ancak yazarın akademik bir kaygı gütmemesi içindeki yazıların “bilimsel”likten uzak olduğun anlamına gelmemeli. Tim Parks, sözünü ettiğim yazısında her ne kadar akademik eleştirmenin görevinin “*salt çözümleme ve açıklama*” olduğunu öne sürse de Üstten, sığ yorumlardan kaçınarak, bunun ötesine geçiyor kitabında.

Aliye Uslu Üstten’in yeni çalışması *Yazıyla Kurulan Dünyalar* Kurgan Edebiyat etiketiyle okurla buluştu. Yazarının dili, üslubu ve Türk edebiyatına bütüncül bakışı ile hem akademik hem de edebiyata ilgi duyan okura hitap edebile-

cek bir kitap *Yazıyla Kurulan Dünyalar*. Bilmeyenler için yazarından kısaca bahsetmekte yarar var: Aliye Uslu Üstten, Gazi Eğitim Fakültesinde Türkçe Eğitimi Profesörü. Edebiyat eğitimi ve Türkçe eğitimi alanında akademik çalışmalar yapan Üstten çocuk ve gençlik edebiyatına yoğunlaşmış. Bu konularda ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış birçok çalışması bulunuyor. *Gençlik Edebiyatı* (2014) adlı bilimsel çalışması da var.

Yazarın, 4 ana bölümden oluşan yeni kitabı *Yazıyla Kurulan Dünyalar*, farklı zamanlarda çeşitli şahsiyetler ve metinler üzerine kaleme aldığı yazıları bir araya getiriyor. Üstten, kitabın her bölümünde roman, hikâye, şiir, deneme ve inceleme gibi farklı edebî türlere odaklanıyor. Bu yönüyle *Yazıyla Kurulan Dünyalar*’da ilk dikkati çeken metinsel çeşitlilik ve renklilik.

Üstten, *Yazıyla Kurulan Dünyalar*’da Türk edebiyatına gerekse ele aldığı

1 Tim Parks, *Ben Buradan Okuyorum*, Metis Yayınları, İstanbul 2019, s. 108

2 Aliye Uslu Üstten, *Yazıyla Kurulan Dünyalar*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2024, s. 7.

edebî metne bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Herhangi bir dönem, sanatçı, tür gözetmeksizin ele aldığı metnin veya sanatçının edebî değerini öne çıkarıyor. Yazarın metne karşı bütüncül yaklaşımı, *Yazıyla Kurulan Dünyalar*'ı Tanzimat Devri'nden günümüze geniş bir zaman dilimini kapsayan, söz konusu dönemlerde sanatçılara ve metinlere odaklanan kuşatıcı bir kitaba dönüştürüyor.

“Roman Dünyası” adlı ilk bölüm; “Tanzimat Dönemi’nde Çeviri Eserler ve Edebiyata Etkisi”, “Servet-i Fünûn’da Renklerin Dili: Melâlin Sarısı, Sarının Melâli”, “Millî Mücadele Dönemi Romanında İşlenen Temalar”, “Kırık Bir Kalbin Hikâyesi: Bir Ölünün Defteri”, “Acımak Romanında İnkârdan Dönüşüme”, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Alevi Bektaşî Kadın Algısı”, “Devrimci Bir Aydın: Kemal Tahir” ve “Tezer Özlü’nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* Romanında Var Oluş Yolculuğu” roman üzerine başlıklı toplam 8 yazıyı ihtiva ediyor. Halid Ziya, Reşat Nuri, Kemal Tahir ve Peyami Safa gibi Türk edebiyatının romancıları bu bölümde önemli bir yer tutuyor. Söz konusu romancıların metinleri, belirli dönemler ve temalar etrafında, yazarın perspektifinden özgün bir tahlile tabi tutuluyor. Bu bölümde dikkati çeken metinlerin başında “Servet-i Fünûn’da Renklerin Dili: Melâlin Sarısı, Sarının Melâli” başlıklı yazı geliyor. Üstten, bu yazıda ağırlıklı olarak romanlar üzerinden sarı renginin Servet-i Fünûn’da imgesel görünümünü ortaya koyuyor. Sarının roman kahramanları, mekân, zaman ve duygular ile nasıl özdeşleştiğini ele alıyor.

“Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Alevi Bektaşî Kadın Algısı” başlıklı yazı “Roman Dünyası” adlı bölümde öne çıkan metinlerden bir diğeri. Üstten bu yazıda, Yakup Kadri’nin *Nur Baba*, Ali Arslan’ın *Serçe*, Emine İşinsu’nun *Hacı Bektaş-ı Velî*, Erhan Bener’in *Elif’in Öyküsü* ve Aysel Kulin’in *Köprü* roman-

larında Alevi kadın kimliğini ve buna bağlı olarak gelişen kadın algısını derinlemesine irdeliyor. “Roman Dünyası” adlı ilk bölüm genel olarak değerlendirildiğinde yazarın; çeşitli meseleleri ve temaları ele alırken kurgusal gerçekliğin temel prensiplerine bağlı kaldığı, değerlendirme ve yorumlarında tarihselliğinin ötesine geçerek edebî metnin iç ve dış yapısını göz ardı etmediği belirgin bir biçimde görülüyor.

“Hikâyenin Gücü” adlı ikinci bölümde; “Peyami Safa’nın Hikâyelerinde Gözlemci Yapı”, “Hüseyn Su Öykülerinde Bireysel ve Toplumsal Dönüşüm”, “Ali Işık’ın Öykü Dünyasından *Üç Günlük Dünyanın İkinci Günü*’ne”, “Mustafa Çiftci ve Öyküleri”, “Elçin Efendiye: Cengiz Han’ın Taşları” olmak üzere 5 yazı yer alıyor. Bu bölümde ilk olarak Peyami Safa’nın gözlemci bakış açısına odaklanıyor Üstten. Bilindiği üzere Peyami Safa, yüksek gözlem gücü ve ayrıntılı psikolojik tahlilleri ile mekâna, bireylere ve nesnelere ilişkin özgün bir bakış açısı geliştirerek Türk romanında önemli bir yer edinmiştir. Peki Peyami Safa’nın söz konusu yüksek gözlem gücü ve karakter analizindeki başarısı hikâyelerinde nasıl tezahür etmiştir? Yazar, “Peyami Safa’nın Hikâyelerinde Gözlemci Yapı” başlıklı yazıda bu soruya yanıt arıyor. Bu bölümde daha çok 2000 sonrası Türk öykücülüğüne ilişkin incelemelerin ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Türk şiir geleneğinin önemli isimlerine dair derinlemesine incelemelerin yer aldığı “Şair ve Şiiri” adlı üçüncü bölümde de şu 7 yazı yer alıyor: “Neyzen Tefvik’in Hicivlerine Yansıyan Toplumsal ve Siyasi Olaylar”, “Dili Türkülerde Yıkanmış Şair Bedri Rahmi Eyüboğlu”, “Şiirtik Adam’ Mevlâna İdris Zengin”, “Mehmet Akif’ten Neyzen Tefvik’e: Derviş Ahmed”, “Altı Kelimelik Şiirlerin Hikâyesi *Emzikler*”, “İlhan Berk’in Şiirlerinde Sapmalar” ve “Soyutu Somutlayan Şair Edip Cansever”. Bu bölümde

öne çıkan yazıların başında “Altı Kelimelik Şiirlerin Hikâyesi *Emzikler*” başlıklı yazı geliyor. Oldukça dikkat çekici bu yazıda, Arif Nihat Asya'nın minimal ve anlatısal şiir anlayışına odaklanılıyor. Yazar, bir yandan şiirin en küçük yapı taşlarıyla nasıl kurulduğunu inceleyerek minimal ve anlatısal şiirin gücünü ele alırken diğer yandan modern Türk şiirinin deneysel yönüne dair önemli ipuçları sunuyor.

“Şair ve Şiiri” adlı üçüncü bölümdeki “Neyzen Tevfik'in Hicivlerine Yansıyan Toplumsal ve Siyasi Olaylar” başlıklı yazı, şairin hiciv yönünü ve şiirinin toplumsal yansımalarını ele alarak edebiyatın siyasetle ilişkisini göstermesi açısından hayli önemli. Yazar, sert hiciv dili ve dönemin olaylarına verdiği tepkilerle, Neyzen Tevfik'in şiiri bir mücadele alanı hâline getirdiğini belirginleştiriyor. “İlhan Berk'in Şiirlerinde Sapmalar” başlıklı yazıda Üstten, İlhan Berk'in sıra dışı imgeleri ve anlam kırılmalarıyla yüklü şiirlerindeki; biçim bilimsel, söz dizimsel, yazımsal, semantik vb. açılardan sapmaları irdelerek şiirde anlam kaymaları, dil oyunları ve biçimsel dönüşümler üzerine odaklanıyor. Bu bölümde ayrıca; Mehmet Âkif, Neyzen Tevfik, Arif Nihat Asya, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhan Berk ve Edip Cansever gibi şairlerin ele alınması, okura çok yönlü bir şiir okuması sağlıyor. Özellikle bu bölümde irdelenen; hiciv, sapmalar, soyut ve somut ilişkisi gibi kavramlar, şiirin biçim ve içerik açısından nasıl dönüştüğünü anlamak açısından kıymetli.

Yazıyla Kurulan Dünyalar'ın son bölümü deneme ve inceleme yazılarına ayrılmış. Bu bölümde; “*Denemededen Olmaz*’da Yazma Eylemi ve Zaman Kavramı”, “*Müstear Adresler: Âdâp ve Erkânın Mekânları*”, “M. Kayahan Özgül ile Bindik Bir Alamete” ve “Derin Boşluk: Cemîle Sümeýra ve Kendi Kalemmini Kıranlar” başlıklı 4 yazı yer alıyor.

Aliye Uslu Üstten *Yazıyla Kurulan Dünyalar*'da edebî eser ve şahsiyet üzerine detaylı incelemeler yaparken aynı zamanda yazı ve edebiyatın doğasına dair tartışmalarla farklı bir perspektif sunuyor. Genel olarak kitap, ele aldığı edebî metinler üzerine analitik bakış açıları sunarken, aynı zamanda söz konusu metinlerin üretim süreçlerine dair düşünsel tartışmalara da yer veriyor. Daha geniş bir çerçevede *Yazıyla Kurulan Dünyalar* temasına ve amacına uygun olarak, hem sanatçıların yarattığı dünyaları hem de yazının kendine özgü varlık alanlarını sorguluyor.

Yazı veya edebî metin, okura sunduğu deneyimlerle içinde yaşadığımız dünyayı yeniden inşa etmenin ve hatta yepyeni dünyalar yaratmanın en güçlü yollarından biri. Kelimeler, zihnimizde dekoratif sahneler kurar, çeşitli duygular uyandırır ve okuru hiç var olmayan yerlere götürebilir. Bu bağlamda edebiyat, bazen okurun zihnindeki eksik parçaları tamamlayan, dünyayı anlamlandırmasına yardımcı olan bir araç işlevi görür. Tam tersi de söz konusu olabilir. Aslında edebî metinler ne sadece boşlukları doldurur ne de sadece yeni boşluklar açar. Okur ve metin arasındaki ilişkinin dinamikliği göz önüne alındığında her iki durum da geçerli. Aliye Uslu Üstten kitabında edebî metnin söz konusu işlevlerini diyalojik biçimde çeşitlendiriyor. Nitekim kitaptaki yazılar okurun zihnindeki bazı boşlukları dolduran, kimi sorulara cevap bulabileceği türden metinler olduğu kadar, bir anlamda da soruları artıran, anlamı tek bir cevaba indirgemeyen ve okurun zihninde yeni boşluklar açan bir yapıya sahip. Sonuç olarak Aliye Uslu Üstten *Yazıyla Kurulan Dünyalar* ile edebî metinle her okurun kendi dünyasını kurabileceğini bununla birlikte bireysel varlık alanını nasıl genişletebileceğini ortaya koyuyor.